

1912-ci ildə, hələ dünya Azərbaycan adlı bir məmləkətin varlığını tanımaq istəmədiyi bir zamanda azərbaycanlı bir xanım Parisdə "Dünya gözəli" titulu qazandı. O, bununla bütün dünyaya sübut etdi ki, Azərbaycan xanımının bu gözəlliyi onun yalnız simasında deyil, həm də daxilindən gələn nəcibliyində, kübarlığında, məğrurluğundadır.

Tədqiqatçıların yazdığına görə, məşhur Qarabağ xanı İbrahim-xəlil xanın hakimiyyəti dövründə sarayında çox hörmət etdiyi Mirzə Əli bəy adlı bir şəxs var imiş. Mirzə Əli bəyin saraydakı vəzifəsinin adı mehmandar olub. Mehmandarın üzərinə düşən vəzifə ondan ibarət olub ki, saraya gələn qonaqları ədəb-ərkanla qarşılayıb yola salsın və saray daxilində onlara nəzarət etsin. İşinin öhdəsindən çox yüksək səviyyədə gələn Mirzə Əli bəy də təkcə saray adamlarının deyil, bütün Qarabağ əhlinin sevimlisi imiş. El-oba arasında da Mirzə Əli bəyin özü, övladları, nəvə-nəticələri Mehmandar (sonralar Mehmandarov) soyadı ilə tanınırmışlar.

Mehmandarovların Lənkəranda məskunlaşmasının çox maraqlı bir tarixi var. Yene də tədqiqatçıların yazdığına görə, əslən Şuşadan olan Mirzə Sadiq bəy Mehmandarov burada rus-tatar məktəbini bitirdikdən sonra Peterburq Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olur. Burada Hacı Mir Abbas bəy Talışinski ilə tanış olur. Tələbəkəndən başlanan bu tanışlıq möhkəm dostluğa və mehriban qohumluğa çevrilir. Belə ki, Mirzə Sadiq bəy Peterburqda təhsilini başa vurduqdan sonra dostu Mir Abbas bəy onu Lənkərana öz mülkünə baş hüququ vəzifəsinə davət edir. Bu dəvəti məmnuniyyətlə qəbul edən Mirzə Sadiq bəy Mir Abbas bəyin malikanəsində işə başlayır. Savadlı, mədəni, işgüzar, istiqanlı, həddən ziyadə böyük-küçük yeri bilən bu gənc tez bir zamanda nəinki Mir Abbas bəyin ailəsinin, hətta bütün qohum-əqrabasının, dost-tanışının sevimlisinə çevrilir.

Tale elə gətirir ki, Sadiq bəy xoşbəxtliyini də bu nəsilə tapır. Mir Abbas bəyin yaxın qohumu, general-mayor Mir Mustafa bəy Talışinskiyə nəvəsi Bikə xanımla ailə qurur. Bikə xanım da evdə xüsusi təhsil almış, mədəni, ağıllı bir xanım idi. Bu izdivacdan onların on övladı olur. Övladlarının əksəriyyətinin Tiflisdə, Peterburqda təhsil almasına şərait yaradan Mirzə Sadiq bəy illər sonra Səməd bəy Mehmandarov və Nağı bəy Mehmandarov kimi oğulları ilə fəxr edir. O Səməd bəy Mehmandarov ki, hər bir tariximizdə adı qızıl hərflərlə yazılmağa layiq generalımızdır.

Elə qardaşı Nağı bəy də Avropa təhsilini görmüş, çox gənc yaşında Lənkəran şəhərinin qradonaçalniki-şəhər rəisi vəzifəsinə təyin edilmiş ziyallıdır. (Yazılanlardan və deyilənlərdən belə məlum olur ki, Nağı bəy öz xalqına qarşı həmişə mərhəmətli olmuş, onların hüquqlarını qorumuşdu - müəl.).

Xoşxasiyyət, müasir düşüncəli Nağı bəy qızı Sona dünyaya gələndə (tədqiqatlarda bu tarix 1894 və ya 1896-cı il göstərilir - müəl.) "Mənim qızım savadlı və ağıllı qız olacağı" - deyər onu bağrına basaraq qız olduğu üçün dodaq büzənləri həyretləndirir.

Dünyanı fəth edən Azərbaycan Sonası

İlk azərbaycanlı dünya gözəlini siz də tanıyın

Sona dərddən, qəmdən uzaq, bəyzadə ailəsində böyüyür. Amma harın yox, savadlı, sadə, elmə, musiqiyə meyilli olur. Atası evdə ona xüsusi müəllimlərdən dərs almaq üçün yüksək şərait yaradır. Sonə onlardan ədəb-ərkan qaydaları ilə yanaşı, fransız, rus dillərini öyrənir. Bundan sonra atası onu gimnaziyada oxudur. Sonə gimnaziyada təhsilini başa vurduqdan sonra Avropa-

ondan ötrü dünyaya açılan qapı olur.

Taleyin işi çox qəribədir. Anası Sonanı Bakıya müvəqqəti göndərsə də, tale Sonanı bərdəfəlik doğma Lənkəranından ayırır. Yolunu çox uzaqlara, nağıllar aləminə bənzər Parisə salır.

Sonə xanımın Bakıda gördüyü həyat Lənkərandakı kimi deyildi. Şəhər həyatı, kübar məclisləri yavaş-yavaş Sonanı yenidən həyata qaytarır. Şəhərdə baş verən mədəni hadisələr onun diqqətini cəlb edir.

1912-ci ilin əvvəllərində Bakıda ictimai tədbirlərin keçirildiyi "Obşestvennoye sobraniye" adlanan binada gözəllik müsabiqəsi təşkil edilir (Hazırda bu binada Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası yerləşir - müəl.). Sonə xanım yaxın qohumlarının təklifi və təkidilə bu müsabiqəyə qoşulur. Böyük uğura aparan yolun başlanğıcı onun üçün düşərlə olur. Münsiflər heyəti "təbii gözəlliyini qoruyub saxlamış, zərif və nəcib görkəmli əyalət qızını" qalib elan edir və o, Tiflisdə keçirilən gözəllik müsabiqəsində iştirak etmək üçün dəvət alır.

Tiflisdə isə Sonə xanım "Qafqaz incisi" adını qazanaraq Sankt-Peterburqda keçiriləcək "Miss Rusiya" müsabiqəsinə vəsiqə qazanır və elə Tiflisdən qohumlarının xeyir-duası ilə Sankt-Peterburqa yola düşür.

Gözəlliyi və kübarlığı ilə Peterburqda da münsifləri heyran qoyan Azərbaycan gözəli birincilik və qiymətli tac əldə edir. Bu dəfə "Qafqaz incisi" daha möhtəşəm bir yarışa, 1912-ci ilin sonlarında Parisdə keçiriləcək "Dünya gözəli" final müsabiqəsinə yollanır.

Nağıllar dünyası Paris. Gördüklərini və yaşadıklarını bir nağıla bənzədən Sonanın buradakı uğuru həqiqət idi. Dünya gözəllərini təkcə ağ buxağı, mavi, canlar alan gözləri, şux boy-buxunu, qədd-qaməti ilə deyil, həm də kübarlığı, nəcibliyi, məğrurluğu və mehribanlığı ilə geridə qoyan Azərbaycan gözəli Sonə Nağı qızı Mehmandarova "Dünya gözəli" titulu - "Qran-Pri"ni qazanır. Münsiflərin "Qafqaz incisi" adlandırdığıları Sonanın şəkilləri təkcə Paris qəzet və jurnallarını deyil, dünya mətbuatını bəzəyir.

Nağıllar dünyası Paris. Gördüklərini və yaşadıklarını bir nağıla bənzədən Sonanın buradakı uğuru həqiqət idi. Dünya gözəllərini təkcə ağ buxağı, mavi, canlar alan gözləri, şux boy-buxunu, qədd-qaməti ilə deyil, həm də kübarlığı, nəcibliyi, məğrurluğu və mehribanlığı ilə geridə qoyan Azərbaycan gözəli Sonə Nağı qızı Mehmandarova "Dünya gözəli" titulu - "Qran-Pri"ni qazanır. Münsiflərin "Qafqaz incisi" adlandırdığıları Sonanın şəkilləri təkcə Paris qəzet və jurnallarını deyil, dünya mətbuatını bəzəyir.

dənizə atırlar. Nağı bəyin qulluqçusu bunları gördüyü üçün hadisənin üstü açılır. Hökumət qatilləri Sibirə sürgün edilir.

Beləliklə, iki nəsil arasında düşmənçilik yaranır. Atasının belə faciəli şəkildə öldürülməsi Sonə xanıma çox pis təsir edir. Günlərlə, aylarla evdən çıxmır, özünə qapanır. Bunu gören anası Bikə xanım onu Lənkəranda uzaqlaşdırmaq üçün Bakıya qohumlarının yanına göndərir. Yaşadığı faciə üzündən müvəqqəti sığındığı bu şəhər

Bu uğur dünya gözəlinin həyatını bütöndən dəyişir. Sonə xanım müsabiqədən aldığı yülsek pul mükafatı ilə Sankt-Peterburqda əzəmətli bir mülk alır. Artıq böyük bir imperyanın fəxri olan gözəlin çar ailəsində də xüsusi yeri var idi. Sonə xanım hər gün keçirilən bal şənliklərində, kübar məclislərində hər kəsi təkcə zahiri gözəlliyi ilə deyil, həm də daxili gözəlliyi ilə ram edir.

Amma Sonə meşşan həyatdan uzaq

Qərənfil Dünyamin qızı
Əməkdar jurnalist

olduğu üçün bu dəbdəbə, bu cah-cəldən sıxılırdı. O, qadın üçün zəruri olan ailə rahatlığı axtarırdı. Onu sevən (uğurlarını, var-dövlətini yox), ona sadıq olan könül yoldaşı arzulayırdı. Ailə qurmaq, anası Bikə xanım kimi mehriban, qayğıkeş ana olmaq arzusunda idi Sonə xanım.

Müsabiqədən bir il sonra Sonə xanım (o zaman mövcud olan qaydalara əsasən, müsabiqənin qalibi bir il ərzində ailə qura bilməzdi - müəl.) əslən dağistanlı bir gənc ilə ailə qurur. Lakin Sonanın doğmaları qəti şəkildə bu nikahın əleyhinə olurlar.

Bəlkə də elə buna görə dünya gözəli ömrü boyu ailə xoşbəxtliyinə həsrət qalır. Tezliklə ana olmaq arzusu ilə yaşayan Sonə xanımın övladı olur. 1917-ci ildə Rusiyada baş verən hadisələr nəticəsində ailə müflisləşir. Sonə xanım yenidən özünə qapanır... Bu dəfə isə onu bu çətinlikdən çıxaracaq əzizləri yox idi yanında. Ona görə də ömrü boyu sıxıntılar içində yaşayır.

Sonə xanım Mehmandarovanın sonrakı taleyi haqqında N.Əbdülrəhmanlı "Qəbri bilinməyən dünya gözəli" adlı məqaləsində yazır: "Araşdırmalardan məlum olur ki, Sonə xanım Mehmandarova ötən əsrin 20-ci illərində Moskvada yaşayıb. Güman ki, yaşayış yerini dəyişməsinə yaxın münasibətdə olduğu RSFSR-in maarif naziri (1929-cu ilədək) Anatoli Lunaçarskinin himayəsi başlıca rol oynayıb. Çünki "qara siyahı"ya düşmüş Mehmandarovların soyuna mənsub olmaq həmin dövrdə ciddi təhlükə idi".

Onu da qeyd edim ki, 1930-cu illərdə Mehmandarovlarla yanaşı, Talışinskiyə də taleyin amansız acılarını yaşayırdılar. Sürgünlər, həbslər... Deyilənlərə görə, Sonə xanım o illərdə izini itirmək üçün bütün sənədlərini və şəkillərini yandırır, məhv edib.

Sovet hakimiyyəti illərində daima qorxu içində yaşayan Sonə xanım Bakıya bir də 1966-cı ildə qohumlarının təkidi ilə gəlir və bir neçə ildən sonra dünyasını dəyişir.

Bəzən qadınların ömür boyu can atdıqları gözəllik onlara xoşbəxtlik yox, bədbəxtlik gətirir. Doğrudan da bir qadın üçün xoşbəxtlik zəngin, dəbdəbəli həyat deyil, sevimli, vəfali ömür-gün yoldaşına və ağıllı övlada sahib olmaqdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.